

Hans Brans

**Ik zie, ik zie wat jij niet ziet
en de kleur is
DADA**

*Hoe bewegen we ons in een museum?
Hoe kijken we naar kunst?*

*Teksten voor de voorstelling van theatercollectief Spoonk
in Museum Drachten*

2015

Ter inleiding

- over de voorstelling
- de routes
- over de teksten

Over de voorstelling in Drachten en Leeuwarden

In *'Ik zie, ik zie wat jij niet ziet. En de kleur is Dada.'* wordt het publiek meegenomen op een theatrale reis door Museum Drachten, een voormalig klooster, waar nu onder meer werk hangt van de Stijl en Dada. Bij binnenkomst wordt het publiek door twee gidsen duidelijk gemaakt wat de 'huisregels' zijn. Die zijn niet mals en tamelijk absurd. Daarna worden de aanwezigen in twee groepen verdeeld. De eerste groep komt via de schoenmakerij en de 'Stijl-woonkamer' van de gebroeders Rinsema in het atelier van Thijs Rinzema. We zien hoe de broers op hun eigen manier zoeken naar zuiverheid en schoonheid, zonder hun achtergrond te verloochenen.

De andere groep ontmoet suppoost Te Biessebeek, die zijn eigen kijk op de aanwezige kunstwerken geeft en daarbij zijn boekje ver te buiten gaat, zodat de directeur er aan te pas moet komen. De beide groepen vinden elkaar weer in het auditorium voor een venijnige lezing van prof. Schwurt Kitters, een achterneef van de beroemde dadaïst Kurt Schwitters. Geheel in diens stijl brengt hij een ode aan de letter 'o' ten gehore.

De groepen wisselen en worden korte tijd in een workshop ondergedompeld die verrassend artistieke resultaten opleveren. In 'Kijken naar Kunst' wordt Rembrandts Nachtwacht gereanimeerd. En aan het slot zien we een verdwaalde monnik uit het voormalige klooster ronddwalen, op zoek naar 'de maker van dit al'. Stilte, aandacht, schoonheid en het besef dat alle dingen met elkaar verbonden zijn, verbinden de verloren tijd met een nu, dan nu al weer van ons weg is gegaan.

Een variant van de voorstelling vond in 2015 plaats in het **Fries Museum** in Leeuwarden, onder de titel: *'Ik zie, ik zie wat jij niet ziet. En de kleur is Benner'*. In de scène met de suppoost kwamen deels andere schilderijen aan bod – onder meer van Benner. Er was een nieuwe 'brei-scène' toegevoegd en ook de slotscène was volledig nieuw: de monnik had in de monumentale foyer plaatsgemaakt voor architect Bonnema en een visboer van de aangrenzende markt.

De routes in het museum

	Groep A	Groep A en B	Groep B
1.		Welkom / De Huisregels	
2.	De Rinsema broers		Suppoost Te Biessenbeek
3.	Kunst. Kan ik ook. (<i>workshop</i>)		De Kunst van het Kijken
4.		Kurt Schwitters, <i>een lezing van prof.dr. Schwurt Kitters</i>	
5.	Suppoost Te Biessenbeek		De broers Rinsema
6.	De Kunst van het Kijken		Kunst. Kan ik ook. (<i>workshop</i>)
7.		De Dolende Monnik (<i>slot</i>)	
8.		veiling (<i>toegift</i>)	

Over de teksten

Sommige van de teksten uit het script van de voorstellingen in Drachten en Leeuwarden zijn los van de context van dit script geschikt voor gebruik op andere locaties. Enkele scènes worden daarom in afzonderlijke documenten ter beschikking gesteld

Het zijn:

- De broers Rinzema – Schoenmakers op zoek naar zuiverheid (eenakter)
- Suppoost Te Biessenbeek
- Ode aan de O (uit de 'lezing' over Kurt Schwitters)
- Het Breiparadijs (uit de voorstelling van het Fries Museum)

© *hans brans*

Weidum, 2015

[*hans.brans@planet.nl*](mailto:hans.brans@planet.nl)

[*www.hansbrans.nl*](http://www.hansbrans.nl)

Niet vermenigvuldigen of opvoeren zonder schriftelijke toestemming van de auteur vooraf.

v.2.5, 2017

1. WELKOM – DE HUISREGELS

(De gidsen verwelkomen de bezoekers)

GIDS BONTEKOE

Dames en heren, mag ik u mede namens mijn collega Guusje van Bronckhorst, heel hartelijk welkom heten in Museum Drachten.

GIDS VAN BRONCKORST

Heel, heel, heel, verschrikkelijk hartelijk welkom. Wat zijn wij blij dat u er bent. *(fluisterend)*
Gisteren was hier niemand.

GIDS BONTEKOE

Sst. Dat hoeven zij toch niet te weten.

GIDS VAN BRONCKORST

Mijn collega Ciska Bontekoe en ik zijn vandaag uw gastvrouw..

GIDS BONTEKOE

in dit voormalige klooster...

GIDS BONTEKOE

maar nu een cultuurtempel...

GIDS BONTEKOE

op een onvergetelijke theatrale reis door...

GIDS VAN BRONCKORST

... de wereld van de Kunst.

GIDS BONTEKOE

... met een enorme, grote, dikke, vette K...

GIDS VAN BRONCKORST

Wat is Kunst?

GIDS BONTEKOE

Geen idee.

GIDS VAN BRONCKORST

Is het een weergave van de werkelijkheid?

GIDS BONTEKOE

Niet noodzakelijk.

GIDS VAN BRONCKORST

Is het schoonheid, door mensen gemaakt?

GIDS BONTEKOE

Niet altijd.

GIDS VAN BRONCKORST

Is het een uitdrukking van de kunstenaar?

GIDS BONTEKOE

Niet per se.

GIDS VAN BRONCKORST

Is iets kunst, omdat het zo genoemd wordt? Omdat er een lijstje om zit, op een sokkel staat, in een museum hangt?

GIDS BONTEKOE

Lijkt me niet.

GIDS VAN BRONCKORST

Wat is het dan, kunst?

GIDS BONTEKOE

Geen flauw idee. Laten we gewoon gaan kijken. We zien het wel. Misschien zit er wel wat tussen. Laten we afspreken dat u één ding mag mee nemen. Niet echt natuurlijk, maar in gedachten. Iets waarvan u vanavond als u in bed ligt denkt: ja dát zou ik nou wel voor m'n verjaardag willen hebben.

GIDS VAN BRONCKORST

Dan gaan we u nu in tweeën delen. Ik bedoel in twee groepen.

GIDS BONTEKOE

Wacht. De huisregels!

GIDS VAN BRONCKORST

O, Ja, de huisregels. Voor we naar binnen mag, moeten we nog even de huisregels met u doornemen. U bent hier te gast dus gedraag u een beetje.

GIDS BONTEKOE

Daar gaat-ie. Regel 1: Niets aanraken!

(Een van de vrijwilligers houdt telkens het desbetreffende bordje omhoog.)

[bordje 1: NIET AANRAKEN.]

GIDS VAN BRONCKORST

Overall afblijven met je fikken. Heb u uw handen wel gewassen?

GIDS BONTEKOE

Laat uw nagels eens zien.

[HOUDT AFSTAND]

GIDS VAN BRONCKORST

Regel 2. Houdt afstand! Bewaar een minimale afstand van 26,6 centimeter tot ieder Kunstwerk.

GIDS BONTEKOE

Overschrijdt u deze afstand dan wordt er met scherp geschoten.

[STILTE]

GIDS VAN BRONCKORST
Regel 3. Koppen dicht, aub !

GIDS BONTEKOE
Onze kunstwerken zijn erg gevoelig. Gelieve niet te spreken in de nabijheid van de kunstwerken

[FOTGRAFEREN VERBODEN]

GIDS VAN BRONCKORST
Regel 4. Op fotograferen in een museum staat de doodstraf.

GIDS BONTEKOE
Het is maar dat u het weet, want er zijn er genoeg die het niet meer na kunnen vertellen.

[MOBIELE TELEFOON UIT]

GIDS VAN BRONCKORST
Regel 4. Mobiel uit! Wanneer wij u betrappen op het bezit van een mobiele telefoon dat wordt deze in beslag genomen en samen met u vernietigd.

GIDS BONTEKOE
We hebben laatst iemand betrappt die zijn mobieltje uit zijn jas haalde...

GIDS VAN BRONCKORST
Nou u wilt niet weten, wat daarmee gedaan hebben...

GIDS BONTEKOE
Die is nu nog aan het revalideren.

[STILTE !]

GIDS VAN BRONCKORST
Regel 14. Stilte aub.

GIDS BONTEKOE
Die hebben we toch al gehad?

GIDS VAN BRONCKORST
Je kan het niet vaak genoeg zeggen. Uw medebezoekers komen hier om in alle rust van KUNST te genieten.

GIDS BONTEKOE
Hou uw mening dus voor u.

GIDS VAN BRONCKORST
Daar hebben wij deskundigen voor.

[AANRAKEN]

GIDS VAN BRONCKORST
En dan nu regel één. Op het aanraken der kunstwerken staan straffen, die zijn geheim.

GIDS BONTEKOE

Die weten wij niet eens. *(tegen B)* Ik heb laatst gehoord dat ze een knappe jonge man... *(fluistert iets in haar oor)*.

GIDS VAN BRONCKORST

Nee, echt waar? Met bretels? *(A knikt)*

[CONDENS VERBODEN]

GIDS VAN BRONCKORST

Regel 32. In een zaal met kunstwerken bij voorkeur **niet** uitademen. In die condens van u zitten allemaal beestjes en andere rotzooi en daar kunnen die kunstwerken van ons niet tegen.

GIDS BONTEKOE

Op de wc's en in het trappenhuis mag u uitademen zoveel als u wilt.

[65 +]

GIDS VAN BRONCKORST

Van bejaarden met korting kunnen wij de boel hier niet draaiende houden. Drie consumpties zijn dan ook minimaal verplicht.

GIDS BONTEKOE

Garderobe is ook verplicht.

GIDS VAN BRONCKORST

Desnoods geeft u uw rollator maar af.

GIDS BONTEKOE

Het gebruik van toiletten is daarentegen gratis.

GIDS VAN BRONCKORST

Maar doortrekken kost vijf euro.

GIDS BONTEKOE

Zag je die viezerik daar denken: dan trek ik toch gewoon niet door?

[ALLES AFGEVEN!]

GIDS VAN BRONCKORST

Tassen, rugzakken, koffers en andere spullen waarmee schilderijen ontvreemd kunnen worden, dient u af te geven bij de garderobe.

GIDS BONTEKOE

Kleine handtasjes mogen, maar wij dienen de inhoud te inspecteren op staatsgevaarlijke substanties, zoals odeklonje, gebitsreinigingstabletten en pindakaas.

GIDS BONTEKOE

Geef die tas eens hier. Ja, die is dus te groot. *(snijdt er snel een stuk af, geeft een deel terug)*. De rest kunt u na afloop terug krijgen bij de garderobe.

[VRAGEN? LIEVER NIET]

GIDS VAN BRONCKORST

Vragen? Stelt u a.u.b. geen vragen die wij niet kunnen beantwoorden.

GIDS BONTEKOE

Maar eh...? Daar zijn wij toch voor?

GIDS VAN BRONCKORST

(nijdig) Wat?

GIDS BONTEKOE

Nee niks.

GIDS VAN BRONCKORST

Mooi, dan gaan wij nu over tot het verdelen van de groepen. Ik trek hier een denkbeeldige lijn.

GIDS BONTEKOE

De bokken gaan met Ciska mee.

GIDS VAN BRONCKORST

En de schapen met Guusje.

GIDSEN A en B

Volgt u mij maar! Deze kant op. Kan het iets vlotter, ja? Jeetje mina. *(enz.)*

2. NAAR DE GEBROEDERS RINSEMA (tussentekst)

GIDS

En dan gaan we nu naar de schoenmaker. Heeft u nog kapotte schoenen. Nee? Nou, dan heeft u ze wel als we klaar zijn met deze rondleiding, want 0,0,0 zo'n museumbezoek is slo-pend. Die schoenmakerij is van onze bloedeigen Rinsema Brothers. De trots van Drachten. Ja, ja. Het Louvre in Parijs heeft de Mona Lisa en het Rijksmuseum heeft De Nachtwacht, maar wij hebben De gebroeders Rinsema. Drachten. De een schilderde, en de ander niet. Die schreef zinnen. Toch leuk voor Drachten, niet? Dat ze daar toch ook nog twee talentvolle amateurs gevonden hebben om in het lokale museumpje te hangen? Nou, forgett it – amateurs. Thijs en Evert Rinsema waren in de jaren twintig bevriend met Theo van Doesburg, de grote man en oprichter van De STIJL. U weet wel van Mondriaan en zo. Thijs Rinsema had zelfs z'n woonkamer vermondriaant. Die wilt u vast wel even zien.

Afijn, die broers waren niet alleen redelijk bekend bij de internationale kunstscene van die dagen, ze staan ook in allerlei kunstboeken en ze hangen in diverse musea, Thijs de schilder dan. Die hangt zelfs in het Centre Pompidou voor moderne kunst in Parijs. Dus daar bent u als argeloze toeschouwer mooi klaar mee, want nu is het een grootheid en moet u het wel mooi vinden, omdat de kenners allemaal roepen dat het geweldig is. Terwijl u van dat abstracte werk met van die kleuren en vlakken en lijnen, misschien wel denkt. "Wat moet ik er mee? Ik zou het niet boven de bank willen hebben". Nou, even onder ons. Die Thijs heeft ook gewoon hele mooie dingen nageschilderd, hoor. Of mooi, mooi. Kijk, zoals dit. (*Ze haalt schilderijtje van dood vogeltje uit haar tas en vervolgt fluisterend.*) Niet verder vertellen, hoor. Ik heb dit even geleend uit de achterste zaal. Voor een weekje, om boven m'n bed te hangen. Ik doe dit werk vrijwillig, ja? Daar mag toch wel iets tegenover staan? Nou word ik 's ochtends wakker en dan denk ik: o, wat zielig. Een dood vogeltje! Zielig en mooi. Mooi en zielig. Dat wordt ik dan blij van, gek hè. (*ze stopt het weer weg.*) Maar die Thijs en die Evert die wouden graag mee in de moderne tijd hè. Die dachten: waarom moet een schilderij altijd ergens op lijken? Dan neem je toch gewoon een foto. Maar als een schilderij nergens op lijkt, wat stelt het dan nog voor? Ja, niks dus. Dan is het alleen maar wat het is. Maar op de een of andere manier vinden we dat moeilijk. Gek, hè? Dat veel mensen vinden dat kunst altijd iets anders moet voorstellen. Afijn, ik dacht als we nu eens even een paar schoenen laten repareren, dan kunnen we daarna wel even in het atelier van Thijs gaan kijken. En misschien pikken we dan ook nog een paar zinnen van Evert mee.

Zoekt u hier even een paar leuke schoenen uit om af te geven? En dan zegt u dadelijk tegen Thijs gewoon zo iets als 'een hakje graag'. Of een zooltje, of een inlegkruisje, u bedenkt maar wat.

(De gids gaat voorop door de schoenwinkel, waar Evert Rinsema achter de toonbank staat en de schoenen in ontvangst neemt. In de hoek staat een 'vaste klant' Muoike Akke.)

MUOIKE AKKE

Ik zeg net tegen uw buurvrouw, ik zeg het zijn eerste klas schoenmakers, Thijs en Evert Rinsema. Maar ze houden er wel rare hobbies op na, hoor. En als je ziet hoe de woonkamer van Thijs eruit ziet. Kakelbont. Hier ga maar even kijken.

(Thijs geeft de 'klanten' een reuutje mee, waarop een spreuk van hem zelf staat, als hij de schoenen in ontvangst heeft genomen. Hij mompelt beleefd 'Dankuwel' en 'Goedemiddag'.)

3. DE BROERS RINSEMA, SCHOENMAKERS OP ZOEK NAAR ZUIVERHEID

(Het atelier van Thijs Rinsema. Hij zit achter zijn schildersezal waarop een geometrisch doek prijkt dat half af is. Op een tafeltje staat een beeld dat is ingepakt in bruin pakpapier. Thijs tikt nadenkend met de achterkant van een penseel op een stukje hout. Zijn broer Evert komt binnen in een werkjas. Hij hoort het getik van zijn broer en neemt het ritme over.)

EVERT Het getik van de hamer op de schoenzool op de leest.

THIJS Ja? Ja?

EVERT *(klopt)* Wat is het? Een rechte lijn?

(om beurten, tikken of kloppen de broers en 'proeven' de verschillende lijnen.)

THIJS Hm-hm. Of een gebogen lijn?

EVERT Of een ronde lijn –

THIJS – cirkel –

EVERT of een afgebogen –

THIJS – afgebroken lijn?

(het tikken stopt)

EVERT Hm-hm. Een onderbroken stippellijn. Dat is kracht die wegvloeit. Zich verstopt misschien? Zich verbergt? Zich bewaart. Hm-hm. *(schrijft in zijn schriftje)* 'Wat onderbroken wordt breekt niet, maar bewaart zijn kracht, gaat onderhuids verder en werkt langer en sterker dan de rechtlijnige lijn.' Eerlijkheid en recht door zee: zij trekken de aandacht, maken massa., ... 'maar in de confrontatie vervalt hun kracht aan de weerstand.'

THIJS *(die door is gegaan met schilderen)* En daar doorheen dan een ander vlak.

EVERT Een rechte hoek?

THIJS Of een kromme.

EVERT Hm-hm. Of een kromme. Zoals een zool die door de naaimachine glijdt.

THIJS Dat is mij wat te mechanisch, te schraal.

EVERT Thijs houdt niet van al te schraal. Zoals de kant die Mondriaan op gaat.

THIJS Ik had anders graag een mondriaan willen hebben, maar helaas, het kwam er niet van.

EVERT Mondriaan was nog rechter in de leer dan Theo.

THIJS Van Doesburg, Everts vriend.

EVERT Theo is de oprichter van De Stijl. Door Theo is Thijs de oude stijl van schilderen ontgroeid.

THIJS Door Theo ben ik de oude stijl van schilderen ontgroeid.

EVERT De werkelijkheid naschilderen ...

THIJS - en daar dan wat van jouw eigen persoon in leggen -

EVERT .. het is mooi.

THIJS Niks op tegen.

EVERT Maar wie gezien heeft dat de werkelijkheid bestaat uit vormen ...

THIJS – vormen, vlakken, kleuren, lijnen –

EVERT en die de kern van iedere beeld wil vatten in zijn meest essentiële vorm ...

THIJS – vlak, kleur, lijn –

EVERT Die heeft de nabootsing van de werkelijkheid

THIJS – 'zoals de kunstenaar die ervaart' –

EVERT .. niet meer nodig.

THIJS De werkelijkheid is schoon.

EVERT Absoluut. Zelfs in lelijkheid zit schoonheid.

THIJS Absoluut. Maar om schoonheid te scheppen hoef je de schoonheid van de werkelijkheid niet na te bootsen.

EVERT Je kunt schoonheid scheppen in het krachtenspel van vormen

THIJS – vlakken, lijnen, kleuren -

EVERT en daarmee een schone werkelijkheid scheppen.

THIJS Zeg Evert, zoveel gefilosofeer op één dag, dat is zelfs voor jou wat veel van het goede. Hoe was het in de winkel?

EVERT Buitengewoon gewoon. En dus ook gewoon buitengewoon. Mouike Akke kaam efkes te rabjen. 'Rare kwasten die Rinsema's, maar prima schoenmakers hoor'. En ze heeft een paar klanten jouw Stijlkamer laten zien. (*verbaasd*) Prachtig vonden ze het. Ze leken wel van een andere planeet. En bijzondere schoenen dat ze hadden. Juweeltjes!

THIJS Ik heb een pakje gekregen.
(Evert is verrast. Eindelijk is het er.)

EVERT Is het.. ?

THIJS Hm-hm.

EVERT Daar is het dan!

THIJS Hm-hm.

EVERT Uitpakken?

THIJS Ik heb op jouw gewacht.

EVERT Fideel!

(Samen pakken ze het uit. Langzaam komt het beeld van Archipenko te voorschijn.)

Als het is uitgepakt, staren ze er in stille bewondering naar. Dan kijken ze naar elkaar. En weer naar het beeld. Ze lopen er behoedzaam om heen. Blijven dan weer staan in stille bewondering. Terwijl Thijs blijft kijken, maakt Evert zich los.)

EVERT Het verstand weet niet waarom iets mooi is. Het zoekt woorden, achteraf, omdat het het onbegrijpelijke ondraaglijk vindt. Maar het moet leren geduld te hebben. De woorden komen langzaam, zoals alles van waarde. Wij hebben het vak geleerd van ons vader, die in zijn jonge jaren zelf het leer looide. Hoe looi je leer, hoe plooi je leer, hoe zet je de materie naar je hand? Door je te voegen naar waar de materie om vraagt. Door te luisteren naar haar innerlijke kracht, door het spel der dingen mee te spelen – zo kun je soms met een schok de onvermoede pracht ervaren die schuil gaat in het veld waar je ongemerkt mee vergroeid was.

THIJS *(kijkt nog steeds naar het beeld)* Dat bedoel ik: die gebogen lijn, die durf om puur te zijn in het vlak en in de eenvoud en toch met een gebogen lijn alles onder spanning te zetten. Ik hou van Mondriaan, hij is mijn leermeester, net als Van Doesburg, maar zijn rechte lijnen zijn mij net te schraal.

EVERT Archipenko is de maker. Kiëv, Moskou, Parijs, Berlijn, New York. Een van die grote moderne. Thijs zag het beeldje staan in het Stedelijk Museum in Amsterdam, waar Theo van Doesburg een tentoonstelling had georganiseerd. 'Hoeveel denk je dat hij er voor vraagt?' had Thijs aan Theo gevraagd.

THIJS 1000 frank, had Theo gemeend. 'Ik zal eens vragen.'

EVERT Zei Theo. Maar voor een kunstenaar wou Archipenko het wel voor minder geven. 850.

THIJS Ik bied hem 600.

EVERT Dat is nòg bijna tweehonderd gulden. In 1921!

THIJS Hij ging akkoord!

EVERT Fideel!

THIJS Zeg Evert, mooi dat je er was jong, maar moeder wacht op je met het eten en ik moet weer eens aan de slag.

EVERT Je hebt gelijk. Morgen is het weer vroeg dag. Ik hoor Muoike Akke al zeggen, als ze jouw Archipenko ziet:

THIJS 'Er zit geeneens een hoofd op'.

EVERT En dan hoor ik jou al zeggen:

THIJS (*geïrriteerd*) 'Daar gaat het ook niet om! Het is toch geen portret!'

EVERT 'Het gaat om de lijnen'.

THIJS Over lijnen gesproken: mooi dat jij en moeder daar het aardig met elkaar kunnen vinden, maar op een dag moet je toch aan de vrouw.

EVERT Ik voel dat ze komt, Thijs. Ik voel het.

(*af*)

4. NAAR DE SUPPOOST (tussentekst)

GIDS

Zullen we dan nu na dit inkijkje in het leven van de kunstenaar, maar eens wat van die kunstwerken zelf bekijken?

Deze kant op graag.

5. SUPPOOST TE BIESSENBEEK

(Groep bezoekers komt met de gids de zaal binnen. De suppoost zit uit het zicht, om een hoekje te slapen. We horen zijn zware ademhaling en licht gesnurk enigszins vervormd door een paar luidsprekers komen. De gids steekt zijn hand op.)

GIDS

En dan komen we hier in de zaal met de topstukken uit onze collectie, waaronder het bekende meesterwerk van... Wacht even. Ssst! *(luistert)* Dit is toch niet te geloven...

(Hij loopt door, het publiek volgt hem. Men ziet de suppoost, onderuit gezakt op zijn stoel, tamelijk verformd: pet scheef, jas los, hemd uit de broek.)

Te Biessenbeek! Ben je helemaal belaaïtafeld. Wordt wakker man! *(hij schudt aan hem, maar zonder succes.)*

SUPPOOST

(in zijn slaap) Wilt u de kunstwerken niet aanraken, ja! Afblijven met die vieze vingers. Bent u helemaal belaaïtafeld. Hè? *(Hij wordt wakker.)*

GIDS

Dit is de derde keer deze week dat ik zie dat je zit te slapen, Te Biessenbeek.

SUPPOOST

Ik sliep niet.

GIDS

Iedereen hier heeft het gezien.

SUPPOOST

Ik deed alsof.

GIDS

Laat me niet lachen.

SUPPOOST

Ik had m'n ogen even dicht. Wat stelt dat nou voor?

GIDS

Ik ga nú de directeur halen. Je vliegt eruit, Te Biessenbeek.
(Ze beent weg.)

SUPPOOST

Val toch dood man. (*We horen geraas en au-au kreten uit het trappenhuis.*) Nou! En dan zeggen ze nog dat God niet bestaat, dat er geen rechtvaardigheid is. Ach wat kan mij het ook schelen, ontsla me maar. Als u hier de godganse dag moest zitten, en er gebeurt helemaal niks hier, behalve dat er eens een keer iemand binnenkomt, maar ja daar mag je dan geen stom woord tegen zeggen, behalve dan 'niet aankomen meneer' – zou u dan niet af en toe heel even een klein beetje wegsukkelen? Op mijn leeftijd? Ja toch? Maar die vent mag mij gewoon niet lijn. En weet u waarom niet? Omdat dat een kunstkenner is. En ik heb mij wel eens laten ontvallen, dat het allemaal maar één pot nat is, al die verfdoeken. Opgedroogd nat. Nou, dat is het toch ook? Maar dat was tegen het zere been, hoor. En helemaal toen ik zei dat mijn kleindochter dat ook wel kon. Toen vond meneer dat ik hier niet thuis hoorde. Dat ik niet de 'geest van een kunsttempel ademde'. Misschien hoor ik hier ook wel niet thuis. Ik heb me alleen aangemeld – als vrijwilliger hè, wij krijgen hier geen cent betaald hoor! Ik heb me alleen aangemeld omdat m'n vrouw vond dat ik haar 's winters te veel voor de voeten liep. Ik heb namelijk me hele leven hier in Drachten gewerkt hè, bij de Philips. In de scheerapparaten. Mooie apparaten, waren dat. Dat was pas mooi. En goeie werkgever hoor, Philips, daar heeft Drachten veel aan te danken. Tot ze de fabriek naar Verwegistan verplaatsten. Daar deden ze het voor minder. Maar ja. Dus toen stond ik op straat, drie jaar voor m'n pensioen. En 's winters kun je niet vissen, hè. Ik heb heel goed zitvlees, hoor, Hier, kijk maar. Ik denk dat ze me daarom hebben aangenomen. Maar ja, hier bijt niks, dus dan sukkel je toch wel eens even weg. Dan denk je aan vroeger, of aan de kinderen, of aan m'n vrouw en dan roetsj je zomaar even weg. Want m'n vrouw is gestorven, had ik dat al verteld? Vorig jaar. Nier kanker, ik wist niet eens dat het bestond. In vier maanden tijd was ze weg. We hadden wel eens bonje hoor, vooral vroeger. En koken, dat hield niet over.. Maar voor mij was het zó'n wijf. Zonder haar was ik hier nu niet. Was ik er helemaal niet. Zij zei tegen mij: 'je zit toch zo graag te zitten, met vissen?' Ik hou wel van vissen, beetje naar zo'n dobber staren. Geen betere smoes om niks te doen. 'Ze zoeken een suppoost.' zegt ze. Zit je 's winters lekker warm. En je ziet nog eens wat mensen. En schilderijen.'

Maar ja. Nou mag ik haar zometeen alsnog voor de voeten gaan lopen. Als ze d'r nog geweest was dan.

Maar ja. Wat vindt u nou van dit hier? (Afb. 1, Rinsema) Eerlijk zeggen? Wat? 'Wel mooi..'

Meent u dat nou? Ik vind er geen bal aan. Wat stelt dit nou voor? Dit stelt toch helemaal niks voor? Een vierkant en nog een zwart vierkantje, een geel en een zwart rond rondje en een paar strepen. Ik vind de lijst mooier. Ik heb wel eens tegen de directeur hier gezegd: kan er niet eens een mooi portret van mijn vrouw komen? Per slot van rekening kijk ik hier het langst van iedereen tegen de schilderijen aan. 'Als jij een hele goeie schilder weet', zegt-ie. 'Want uiteindelijk gaat het niet om wat er wordt afgebeeld, maar om hoe het gedaan is.' Nou daar heb ik een week over na zitten denken en ik snap het nog niet. Ja, ik snap wel dat het erom gaat of zo'n schilder het mooi of lelijk doet, want anders kan je net zo goed een foto opplakken. Maar het maakt toch wel uit wát het voorstelt, àls het al iets voorstelt? Op een gegeven moment hing die kunstklief hier een paar nieuwe dingen op en toen zag ik dit. Weet u wie dit is? (Afb. 2. Charley Toorop). Daar heb ik twee dagen naar zitten kijken, op m'n stoeltje hier. En toen wist ik

het. Da's m'n kleindochter. Het is een beetje raar vlekkerig hoor, maar het is d'r precies. Ze kan heel wild aan het spelen zijn en dan staat ze ineens zo voor je, doodstil, met zo'n blik in d'r ogen van: wat heb jij eigenlijk met je leven gedaan? Dan sta je wel met je mond vol tanden. Charley heet ze.

Ik kan er niks aan doen, maar ik hou er toch het meest van als het iets voorstelt. Deze hier (Afb. 3. *Wiersma*), die vind ik toch wel zó schit-te-rend. Mijn opa die heeft dat nog zo meegemaakt, precies zo. Dat heeft-ie me zelf verteld toen ik als peutertje bij hem op de knie zat. Dan kreeg ik een borreltje van hem en dan begon die te vertellen. Ja geen echt borreltje. De grote mensen die dronken dan jenever of een citroentje met suiker erin en dan pakte opa voor mij een borrelglaasje, schepje suiker erin, onder de kraan en hier jochie heb jij ook een borreltje. Maar afijn, als opa dan een paar borreltjes op had dan ging die midden in de kamer staan zwaaien om te laten zien hoe je moest hooien, met zo'n houten hark, als arbeider. En hoe die boer er dan bij stond, met zo'n norske kop, en dan gromde die wat als je een stukje liet liggen, of het ging niet vlug genoeg. Precies zo. Het kan niet anders of die man die dit geschilderd heeft, heeft met mijn opa gesproken. Als je die kunstklie hierover hoort, want die gaat er van uit dat iedereen z'n ogen in zijn zak heeft, dan is het van: let u vooral op de diagonale lijn, die verwijst naar de wijkende wereld van de boerengemeenschap. En dat het ding zo breed is omdat het platteland niet voor niets het platte land heet. En wat er in die mand zit, maar dat weet ik niet meer. Nou ja, u mag het van mij brandhout vinden, maar als ik dit zie dan, dan, dan... voel ik de zon op m'n huid branden, dan ruik ik het hooi, dan zie ik het witte bloesje van mijn vrouw toen we net met elkaar gingen..

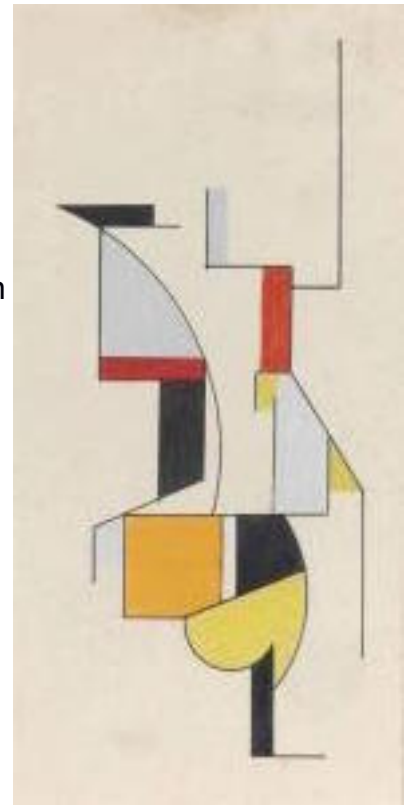

Maar ja. Da's allemaal maar sentimenteel gedoe en dat gaat u ook geen donder aan. Kijk deze hier (Afb. 4 en 5, *Rinsema's*) dit is nou helemaal niks niemendal sentimenteel. Wat stelt dit nou in 's hemelsnaam voor? Ik zou dit nog niet bij mij boven de schoorsteen willen hangen als ik geld toe kreeg. Nou ja, dit hier (Afb 4. *Rinsema, Paarden*) moeten dan paarden voorstellen. Ik ben niet blind. Je moet weliswaar drie keer kijken voor je het ziet, maar dan zitten ze d'r in. Kijk dit is een voorpoot en dat moet een ruiter verbeelden. En dat hekje waar ze overheen springen, heeft-ie maar plat neergelegd. Je kan niet eens zeggen dat hij het niet helemaal goed nagetekend heeft, die

schilder. Hij wóu het geeneens. Maar wat wou die dan wel? Daar heb ik eens over zitten nadenken. Kijk mijn dochter heeft ooit eens voor Sinterklaas zo'n Chinees puzzelspelletje gekregen. Met van die zwarte, platte driehoekjes en rechthoekjes.. Hoe heet het ook al weer? Iets met Tanga, maar dan anders. En die kan je allemaal in verschillende figuurtjes leggen, die staan in een boekje wat er bij hoort en die moet jij dan proberen na te doen met van die losse stukjes. Tangra ..? Ik zat daar bij mijn dochter thuis eens mee te pielen en ineens wist ik het. Die schilder vond het gewoon leuk om figuurtjes te maken. Het is een soort versiering eigenlijk. Je kan er zo een placemat (pleesmat) van maken. Als je het zo bekijkt is het wel leuk gedaan eigenlijk, nietwaar. Behalve dan, dat hier... wacht even. Hier zou volgens mij toch nog een zwart driehoekje moeten, vindt u ook niet? (*Hij tekent links onder een zwart driehoekje zoals dat wel op het origineel staat maar niet op de reproductie*). Nou is-ie af.

Kijk, dat kan je van deze (*Afb. 5 a/b, Rinsema, compositie*) nou nooit zeggen. Want dit stelt gewoon helemáál niks voor. Ik kan hier wel wat gaan bijwerken, maar dan kun je er nog geen chocola van bakken. Dit zijn alleen maar vakjes, boogjes, lijntjes en een paar kleurtjes – meer niet. Dat ze daar geld voor betaald hebben. Ik heb wel eens gedacht... Wacht even, even zien of ze er al aan komen. Nee. Hier kijk, als je het nou omdraait.. zo.. dan vind ik het persoonlijk veel leuker. Kijk, nou zie je hier een soort mannetje, met zo'n belangrijke buik en een sjerp om z'n middel en een platte pet op. Volgens mij staat-ie op een tribune naar een voetbalwedstrijd te kijken. En hieronder staat zo'n pakjesbezorger met een gele pofbroek aan. Zijn bovenlijf zit net achter een schutting en dat pakketje heeft-ie op z'n rug. Je kan hem natuurlijk ook zo

overdwars hangen, dan zie je weer andere dingen. Ja, je fantaseert wat af als je je verveelt. Maar overdwars valt te veel op, bij de kenners. Die gaan dat opzoeken in zo'n boekje. Gut, daar zul je ze hebben. Nou, dat was het dan. Ik vlieg eruit. Dag mensen, dag plaatjes. Ik zal jullie toch wel een beetje missen.

(De gids komt terug, samen met de directeur. De suppoost draait gauw het schilderij rechtop, maar het hangt nu weer op z'n kop.)

GIDS

Het wordt hoog tijd dat er maatregelen worden genomen, meneer de directeur. Hoog tijd.

DIRECTEUR

Dus je zat weer te dutten, Te Biessenbeek?

SUPPOOST

Nou dutten, dutten. Ik zat na te denken, meneer. Over de kunst.

GIDS

Hou nou toch op Te Biessenbeek. Iedereen heeft het gezien. En gehoord.

SUPPOOST

De dingen zijn niet altijd waar ze op lijken, meneer Kenner. Vraag maar aan de directeur hier. Het gaat er niet om wat het voorstelt, maar om.. eh, hoe je het voorstelt. En dit stelde weinig voor.

GIDS

Wat een quatsch.

DIRECTEUR

Vertel me eens wat het dan volgens jou voorstelde, dat dutje.

SUPPOOST

Nou, er was hier een jongetje en die liep zich stierlijk te vervelen en die liep wat foto's te maken. Toen zei ik dat hij de schilderijen niet mocht fotograferen. Toen zei hij: mag ik u dan fotograferen. Dus ik zei best. En kunt u dan net doen of u zit te snurken? Want hij had zo'n telefoon waarmee je kunt fotograferen met geluid er bij. Dus ik zei, vooruit dan maar met de geit. Maar toen kwam meneer Kenner hier binnen met deze mensen, net op het moment dat ik me zat in te leven, als een model zeg maar, en ondertussen was dat rotjong 'm gepeerd. Zodoende dus.

GIDS

Maak dat de kat wijs.

DIRECTEUR

Ik vind het wel een mooi verhaal. Dat je af en toe zit te dutten, dat is nog tot daar aan toe, Te Biessenbeek. Maar nu hoorde ik van de week dat je zelf een van de schilderijen hebt aangeraakt. Dat kan echt niet.

SUPPOOST

Die moet scheef gehangen hebben.

DIRECTEUR

Daar hebben we een conservator voor, Te Biessenbeek. En het schijnt dat je van de week ook nog met iemand in discussie bent gegaan. Is dat zo?

SUPPOOST

Ikke? Ik zit hier alle dagen te zwijgen als het graf. Vraag maar aan die mensen hier. Ze krijgen geen stom woord uit me. Behalve als er iemand met z'n vieze vette vingers iets aanraakt. Dan treedt ik onmiddellijk op. Onmiddellijk.

DIRECTEUR

Te Biessenbeek, je bent...

SUPPOOST

Meneer, thuis komen de muren op me af. Hier hangt er tenminste nog iets aan.

DIRECTEUR

Je bent een eigengereid portret. Ik zal je nog eens voordragen voor mijn opvolging. Je hoeft niet naar huis als je je handen maar thuis houdt en je ogen open. *(tegen de gids:)* En ga jij nou maar gauw door. Deze mensen hier wachten al veel te lang en er komt nog een groep aan. *(tegen de gids)* En jij gaat met mij mee, ik heb een klusje voor je. *(Als hij weg wil gaan, ziet hij het laatst besproken schilderij. Er is iets mee.)* Hmm. Apart.

SUPPOOST

Fascinerend werk, nietwaar. Is uit zijn laatste periode. Je ziet er steeds weer wat anders in.

DIRECTEUR

Hmm. *(af. Achter zijn rug draait de suppoost vlug het schilderij weer goed en loopt dan achter de directeur aan.)*

GIDS
Dames en heren. En dan nu: De Nachtwacht!

6. DE KUNST VAN HET KIJKEN

(Halverwege deze scène reiken vier spelers de attributen aan waarmee het tableau vivant van De Nachtwacht wordt gevormd.)

GIDS

Bij kunst draait alles om kijken. In het museum is het motto dan ook 'kijken, kijken, niet aankomen'. Op straat lopen de meeste mensen met stront in hun ogen, voorzover hun pupillen tenminste niet zijn vastgeplakt aan het schermpje van hun mobieltje. Maar in het museum wordt hen de ogen geopend. Hier moet je je ogen de kost geven, want je hebt er tenslotte voor betaald en al bezoeker ben je er ter degen van doordrongen dat hier het Hogere te halen valt, dat vroeger alleen in de kerk te vinden was, maar ja – daar was het onzichtbaar. En hier draait alles om kijken, om 'aanschouwen', om zien en bezien. En natuurlijk ook een beetje om gezien worden. Van 'kijk mij eens naar kunst kijken'. Maar wat is nu eigenlijk de kunst van het kijken? Hoe kijkt u eigenlijk? En wat ziet u wel en niet als u zo kijkt? Laten we dat eens van de andere bekijken. Ik bedoel, laten we de rollen eens even omdraaien. Hoe zou u het vinden als ù een kunstwerk was en dan de godganse dag werd aan gegaapt zoals wij museumbezoekers dat doen? Dan bent u nu dus even het kunstwerk en dan haal ik er even een paar levende kunstwerken bij die de rol van bezoekers op zich nemen. Zoals u weet hebben wij ons topstuk de Nachtwacht van Rembrandt van Rijn al enige tijd geleden uitgeleend aan het Rijksmuseum in Amsterdam. Daar is een hoop gedoe over want ze willen het niet terug geven, maar daar gaat het nu niet over. Het komt eigenlijk wel mooi uit, want als u nou even de Nachtwacht bent.. Kijk, als u nu even hier gaat staan, met die hoed op; en u doet de sjaal om – beetje heldhaftig kijken, en toch wat verveeld. Goed zo. En u pakt die trommel...

(De GIDS arrangeert al pratend de bezoekers tot een tableau vivant).

Prima, en nu: mondje dicht, niet bewegen!

(Ze verdwijnt om een hoek en komt onmiddellijk weer te voorschijn met vier acteurs die als gedweeë museumbezoekers achter haar aan lopen. Een heeft een fototoestel/mobiel, een andere een gidsje, een derde een aantekenboekje.)

En dan komen we nu bij het topstuk van onze collectie: De Nachtwacht van Rembrandt van Rijn. Kijkt u even rustig voor u zelf. *(tegen het publiek, fluisterend)* Let op, nou komt het. *(een voor één komen de types naar voren die de GIDS beschrijft.)*

- Dat is de bordjeslezer. Die kan niet kijken als hij niet eerst weet hoe het heet en wie het gemaakt heeft.
- En dat is de stiekeme fotograaf. Die heeft eigenlijk geen tijd om te kijken en die denkt dat hij het thuis allemaal nog eens gaat nakijken.
- Ah. De minutieuze observator. De echte kunstkenner. Hij wil alles weten over penseelvoering, kleurechtheid, pigment en structuur van de verf. Hij ziet alleen niet wat het voorstelt.
- En dat daar is de slenteraar. Die denkt: ik heb nog zeven zalen te gaan en ik zie het zo ook wel.
- Pas op. Dat is de in stille vervoering geraakte kunstminnaar. Kijkt alleen op afstand. Ziet het hogere en het diepere. Heeft een persoonlijke relatie met het kunstwerk.
- Die daar heeft haast. 'Ik heb ervoor betaald, dus nu wil ik ook alles zien ook.' Maar hij wil wel graag in zijn boekje controleren of het allemaal klopt. Stel je voor dat ze het thuis na vragen.

- En daar hebben we de vermoeide bezoeker. Die denkt alleen nog maar: kan ik hier ook even zitten? Waarom zijn er altijd zo verrekte weinig stoelen in musea? U komt hem ook wel tegen als de man die mee moet als zijn vrouw kleren gaat kopen.

Herkent u zich al een beetje? Geeft niks hoor. Iedereen mag hier op zijn eigen wijze zalig worden. Maar laten we eens even kijken wat ze eigenlijk **zien**.

(De acteurs staan weer keurig in het gelid voor het 'schilderij'. Ze antwoorden snel na elkaar.)

GIDS

1. Dames en heren. Wat wordt hier eigenlijk afgebeeld?
 - a) Nachtwachters. Dat staat er bij.
 - b) Mensen?
 - c) ik vind het een zootje ongeregeld.
 - d) Is het geen facebook feestje?
2. Wat vindt u van het kleurgebruik?
 - a) Wel veel bruin en geel hoor.
 - b) Dat heet clair-obscur. Was een hele clair-obscur tijd, die 17^e eeuw.
 - c) Zagen ze alles toen niet in zwart-wit?
 - d) Die ene mevrouw die bloost zo mooi rood.
3. Hoe is de compositie opgebouwd?
 - a) Ik vind het wel erg losjes opgebouwd, beetje rommelig.
 - b) nee man, het is ontzettend gelaagd.
 - c) Hoe kom je erbij. Er zitten juist hele sterke diagonalen in.
 - d) Is het een muziekstuk dan?
4. Zit er diepte in het schilderij? Of is het plat?
 - a) Veel meer diepte dan ik me van te voren had voorgesteld.
 - b) Diepte? Oppervlakkig gezien misschien wel ja. Maar niet heus.
 - c) Ik zag zo net nog een verdwijnpunt. Maar nu ben ik het kwijt.
 - d) Ik heb last van hoogtevrees.
5. Is er schaduwwerking?
 - a) (4 x, *in koor*) Nou en of!
6. Hoe heeft de schilder beweging uitgedrukt?
 - a) Nou eh..., draaiend
 - b) Héél suggestief
 - c) Héél, héél subtiel
 - d) Ja: ik zie het niet
7. Vanuit welk standpunt heeft de schilder het gemaakt?
 - a) van voren?
 - b) schuin van boven?
 - c) Vrijzinnig-liberaal
 - d) Standpunt? Volgens mij zat-ie.
8. Welke sfeer roept het op? Welke emotie voelt u er bij?
 - a) Een beetje 'unheimisch' wel.
 - b) Juist heel feestelijk
 - c) Onzegbaar.
 - d) Verward, verrast, verbaasd, ver- ..., ver- (de anderen kijken hem aan) verdomd als het niet waar is.
9. En tenslotte: welke geluiden hoort u als u er naar kijkt?
 - a) (*ze kijken elkaar aan, tegelijk:*) tromgeroffel!

Hartelijk dank! Gaan we nu naar 'De Zonnebloemen' van Van Gogh.

(De acteurs gaan af; tegen publiek:)

Als u wilt voorkomen dat u definitief in de collectie wordt opgenomen zou ik met mij meegaan.

7. NAAR DE DADA AVOND (*tussentekst*)

GIDS

Van de klassieke schilderkunst springen wij thans over naar de moderne tijd en wel de spraakmakende tijd van de roaring twenties, toen na de Eerste Wereldoorlog talloze revolutionaire kunstbewegingen de kop opstaken. Begeven wij ons nu naar het auditorium – deze kant op graag – waar u een reconstructie mee zult maken van de beruchte DADA-avond hier in Drachten met de Duitse anarchistische kunstenaar Kurt Schwitters. U heeft hem misschien al aan de gevel zien hangen. Nou ja, zijn portret dan.

8. EEN TOTAAL MISLUKTE DADA-AVOND

INLEIDER

(leest van papier)

Geachte aanwezigen.

Uit naam van de directeur van Museum Drachten dhr. Paulo Martina, mag ik u hartelijk welkom heten in ons museum bij deze lezing over DADA en de spraakmakende DADA-avond van 1923. Zoals u weet heeft de internationaal DADA beweging in 1923 een spraakmakende DADA-tournee door Nederland gehouden met als slotmanifestatie de geruchtmakende DADA avond, hier in Drachten met de controversiële en spraakmakende DADA-kunstenaar Kurt Schwitters.

SCHWURT KITTERS

Kukkeleku!

INLEIDER

Zoals u wellicht weet waren het de spraakmakende gebroeders Rinsema uit Drachten die de bekende, spraakmakende en uiterst controversiële kunstenaar Kurt Schwitters hier heen haalde. Thijs en Evert Rinsema onderhielden goede contacten met Theo van Doesburg, de oprichter van De STIJL.

SCHWURT KITTERS

Wraf, waf, waf!

INLEIDER

En eveneens een bekende, spraakmakende figuur in de Nederlandse en de internationale DADA-beweging.

SCHWURT KITTERS

Oe-hoe, oe-hoei (*hondengehuil*)

INLEIDER

Zou u nog even kunnen wachten, ik ben bijna klaar. Het was Theo van Doesburg die de eerste en enige DADA toernee in Nederland organiseerde ...

SCHWURT KITTERS

Miauw, miaa—uw!

INLEIDER

(gaat steeds sneller) waarvan ook de bekende Duitse, spraakmakende kunstenaar Kurt Schwitters een steevast onderdeel van uitmaakte en die...

SCHWURT KITTERS

Wraf, kukelu, wrafwoef, miauw, iauw, kukulle wraf, wraf!

INLEIDER

... als enige DADA-kunstenaar de geruchtmakende en spraakmakende slotavond in hotel De Phoenix in Drachten voor zijn rekening nam. (de dierengeluiden van SCHWURT KITTERS zwellen nu steeds meer aan, zodat de Inleider naar een afrondende climax toewerkt.) Wat was de bijzondere, unieke en spraakmakende betekenis van deze avond? Welke onuitwisbare indruk heeft het achtergelaten op de eenvoudige kunstminnaar in die tijd? En wat was de spraakmakende plaats die deze spraakmakende gebeurtenis innam in de kunstgeschiedenis van de 20e eeuw? Gelukkig hebben wij niemand minder dan de achterneef van Kurt Schwitters bereid gevonden om de spraakmakende DADA-avond in Drachten in het juiste cultuur-historische perspectief te zetten. Dames en heren, ik geef graag het woord aan deze bijzondere, spraakmakende hoogleraar Afwijkende Kunst van de universiteit van Hannover, professor doctor Schwurt Kitters!

(De inleider applaudisseert en maakt plaats, maar KS blijft zitten. De inleider weet enkele toeschouwers zo ver te krijgen om mee te klappen en ook KS doet daar nu behulpzaam aan mee, maar hij blijft wel zitten.)

Professor, mag ik u het woord geven?

SCHWURT KITTERS

Professor, mag ik u het woord geven?

INLEIDER

Hoe... U bedoelt. O, aha. Dat is vast DADA. Is dat DADA?

SCHWURT KITTERS

Dada!

INLEIDER

(gerustgesteld) Ja ja: DADA!

SCHWURT KITTERS

Nana. Nada dada! Dadanannanee. Njet, no, nonnonon! En van je één-twee-nee, nee, nee! Oladijee-hoezee! Hoezo dodo? Dada door de plee! Huppakee.

INLEIDER

Ja, ja. Ik begrijp het. Duidelijk. U heeft een punt daar. Maar zou u nu toch... *(gebaar naar de lessenaar)*

SCHWURT KITTERS

Ah, u voelen sich da wat oengemaklik, jah? Was unheimisch, jah? Na klar, das verstehen wir. Net? Begrijpen wir doch. Die Herr koendigt die spraachmakende professor aus Hannover an en dan komt die ferdampfte Kerl nicht naar vorn, sondern blijft daar gewohn sietzen. Maar iek wiel hielendal net dat u siech daar oengemaklik fühl. Gaat u restich sietzen als u siech oengemaklik fühl. Weet u wat? Ik heb een Vorschlag. (*tegen iemand in publiek*) Zou u niet even daar willen gaan staan, jah? Of anders u? Misschien dat u siech dan even oengemaklik fühl, maar dat is so vorüber hoor en dan voelt die Herr siech tenminste voor das augenblick niet so oengemaklik. Dat heeft u toch wel voor hem über? Of niet? Of denke sie: ja, ga lekker zelf. Of denken sie vielleicht: ja warum moet überhaupt iemand siech oengemaklik fühlen? Waar is dat voor nodig, jah? Wissen sie was? Ich kom mit sie mit. Wir gehen zusammen. Dan zal ik verzoeken u dat te erklären.

(hij gaat met een bezoeker naar voren. Tegen de inleider.)

Gaat u maar even op mijn plek zitten, dank u wel hoor. U heeft het heel goed gedaan. Waar waren wij. O ja, Drachten, 2015, lezing, 1923. En de vraag was: 'moeten wij oens oengemaklik fühlen? Want ik neem aan dat u siech toch auch ein bisschen oengemaklik fühlst, ja? Das ist gut, ja. Ich auch, ich fühl mich auch ziemlich oengemaklik. Aber warum? Und warum ist dat notwendig? God, ik voel me net Martin Simek.

Houdt u dit even vast, jah? (*Hij geeft hem een stapeltje papieren.*)

Ziet u die menschen da? Sie schauen uns an. God wat een tronies. En ze verwachten iets van ons. Maar zij weten zelf niet wat. Infotainment maybe? Stel, wir geben sie nichts. Wir haben nichts. Wir wissen nichts. Wir stehen hier nun zomaar. Total unvorbereid. Und wir wachten und wachten. Pomp poppom poppom. Ziet u wat geschieht? Die heer da begint wat nervös an sein jasje te fröbelen. En die Dame da probeert te lachen terwijl da nichts zu lachen valt. Nu gaan **zij** zich ongemakkelijk voelen. Er wordt wat van hen verwacht. Zij moeten etwas toen. Aber was?

Zij zijn das Publikum, aber ein Publikum doet überhaupt niets. Nou ja, rellen of joelen, maar daar is het museumpubliek veel te beschaafd voor.

Wat bent u toch eigenlijk verschrikkelijk consumptief. U wandelt overal maar een beetje aan voorbij, met zo'n uitgestreken gezicht. U zegt niks. U applaudiseert niet eens. U staat voor 'kunst' en kijkt dan of u van binnen iets heel dieps beleeft. Of iets heel hoogs. Niet storen. Maar d'r komt nooit wat uit! Moet je zien hoe lui ze uit hun ogen kijken. Zó passief! Ach wat zijn we innerlik bewegt. MAAR ONDERTUSSEN GEBEURT ER GEEN DROL! Lamstralen! Slampampers!

Sie dürfen ruhig zurück schelden hoor. Wat is dat voor nepprofessor? Zou een lezing geven en komt ons hier gewoon uitschelden. Vast fout in de oorlog. Rotmof. Hè, hè, lucht dat even op.

Maar u kunt er ook niks aan doen. De ware schuldigen dat zijn natuurlijk de musea zelf. Zij maken de kunst dood. Want wat is kunst? Geen idee. Als de kenners zeggen: dit is kunst, dan probeert een beetje kunstenaar iets te maken dat niet dat is wat de kenners zeggen. 'Ik rotzooi maar wat aan' zei Karel Appel. Ze kliederen, knoeien en knutselen met verf, stof, plastic, straatvuil, woorden, beelden, lichamen, je kan het zo gek niet verzinnen. Ze stoeien met materie, met zichzelf en met de wereld. Dat knoeien noemde Appel kunst. Maar als ze er dan mee ophouden en er eigenlijk niks meer te beleven valt, dan komt er een kenner en die zegt: nu is het af. Nu is het kunst. Nu kan het naar het museum. Wat is een museum? Een museum koopt voor veel te veel geld Kunst, doet er een lijstje om, zet er een hekje voor, plakt een kaartje aan de wand, sfeerverlichting erbij. En dan mag ú de heilige kunsttempel binnen schuifelen. Maar pas op: 'stilte! Niet aankomen! Tas afgeven! Niet fotograferen!' Ooit was het kunstwerk levend: het was een kunst-wèrk, een worsteling tussen mens en materie. Aber jetzt? Nu het daar hangt? Jetzt ist es tot! Meine Damen und Herren, mit mein Onkel Kurt zeg ik: Der Kunst ist tot. Het museum is de vijand van de kunst!

En dann komt da ja der Herr Direktor und der fragt mir ob ich für sein Publikum etwas erzähle woll über die grosse Künstler Kurt Schwitters. Damit sie das genaue Perspektiv und die richtige kultur-historische Bedeutung mit bekommen. Ja, da-ag!. Dass ist doch völlig Onkel Kurt widrig! Onkel Kurt wollte Rörung, reboelje, rellen! Blödsinn war sein Waffen.

Stelt u zich eens voor: tussen 1914 en 1918 waren er miljoenen jonge mannen in Europa de dood in gejaagd in een krankzinnige, zinloze oorlog. Wat betekent vrijheid, vaderland, waarheid, schoonheid dan nog? Wat zin had was onzin geworden. Moeten kunstenaars dan nog mooie schilderijtjes maken? Die passieve, konsumptive, lamlendige Kleinbürger sollte wakker geschüttelt werden. Als zin onzin is, schuilt alleen in onzin nog zin.

En als het op onzin aan kwam stond Onkel Kurt vooraan. Hij was niet alleen DADA. Hij was gaga. Een enfant terrible. Een groot, spelend kind. Ein Provo avant la lettre.

Ich woll ihnen mal zeigen was ich in seine Nachlassenschaft gefunden hebben.

Hier deel eens uit. Actie in de fractie!

(De 'assistent' van Swurt Kitters deelt vouwbriefjes uit met daar' 'Ode aan de O'.

Opegevouwen leest men daarin de staat de letter 'o'.)

Wir werde nicht langer über Kunst reden. Wir werden es machen, hier und jetzt, on the spot, zusammen.

Deze 'Ode aan de O' is uit zijn Niederländische Periode. Bij Kurt Schwitters draaide alles om kinderlijke verbazing. Kunst is verbazing. En alle verbazing laat zich samenvatten in één enkele letter. Ik heb de tekst voor u uitgetikt. Pakt u gerust uw leesbril en brult u desgewenst luidkeels mee. Ik geef wel aan, wanneer. Het zal u goed doen.

ODE AAN DE O

1.

O, 'o' !
hoe groot bent u
en vol
hoe leeg en bol
hoe dik en hol

O, 'o' !
zo dun bent u
en zo doorzichtig
zo opgeblazen niksig
zo opzichtig en gewichtig

O, 'o' !
holle rondte
leeg en wonderschoon
de volmaaktste letter
van het alfabet
waar u op het oog het midden houdt
tussen a en z
u bent de navel in de kring van ons gebed.
de belofte van een woord dat alles zegt
zo trots en zwanger
als de vrouw van een behanger.

[refrein]

O van pijn,	O!
o van verbazing	O-o?
o van verrukking	oh...
o van verontwaardiging	oh!
o van teleurstelling	o-o
o van spijt	Ooh
o van jammer en wee	o, o, o.
o van onzekerheid	O?
o van genot	ohhh!
o van geveinsde verveling, van hoepel op, ik ben bezig:	o.

2.

O, ontzagwekkend gesloten holte
O, opening der openingen.
u bent de oerklank van mijn diepste wezen
en de echo van het al

U was de oorsprong van ons heelal
Uit uw micro oo'tje ontstond
het alfa en omega
met een oorverdovende gedonder
dat door niemand werd gehoord
het heelal
de zon,
en de ozon om ons bolletje

3.

o is rond
o is een gat
o is open
o is open en gesloten
o is begin en eind,
o is al
o is ruimte en klank
een mene tekel aan de wand
als ik weg wil lopen voor de leegte van mijn bestaan
als ik niets meer te zeggen heb dan een een enkele droge
o .

Of de 'o' van:

Oooo, wat heb ik een slaap
Ooo, wat duurt het lang
O, ben jij het?
O, maar nu snap ik het.
O, als ik dat geweten had

O me rug!
oh, dat mag niet
O jee
O ja?
O nee?
O, o, o, o – waar moet dat naar toe?

[refrein]

O van pijn,	O!
o van verbazing	O-o?
o van verrukking	oh...
o van verontwaardiging	oh!
o van teleurstelling	O-0
o van spijt	0oh
o van jammer en wee	o, o, o.
o van onzekerheid	O?
o van genot	ohhh!
o van geveinsde verveling, van hoepel op, ik ben bezig:	o.

4.

O ochtendstond
O zonnewende
O avondrood
Hoe lokt uw 'o' ons met dat rozerode mondje
tot leven werken, spelen, streven, sneven
Hoe knipoogt u hoerig met dat ene grote lodderoog
en voert ons onbeschroomd
van wieg tot liefdessponde naar de dood
in het stervensbed
waar het uit is met de pret
Open uw afgrond
en ontvang ons aanstonds in uw schoot
met hoorngeschal en feestgeknal

O Jesu, meine Freude
O my God, waarom hebt u mij verlaten?
O Brutus, gij ook?
O Jip, O Janneke
O wijsheid in het kanneke
O Olivier, O phelia
uw ogen ogen als karbonkels
open uw hart en ook uw schoot
voor ik mijn zaad in het niets verschiet

o pa, oma
o kindje toch
o, help mij!
o, wees mij genadig!
o, let maar niet op mij.
o, neem mij!

o, maar dat verandert de zaak
o, op die fiets.

5.

Ojee, ojee,
olee 'olidajee !
leve de onomatopee !

Open je mondje
open je kontje
wij zijn een en al gat
een rondje, een buisje,
een hol lontje
waar het leven doorheen trekt
op weg naar de dood

O tempora, o mores

O Denneboomwatzijnuwtakkenwonderschoon
Obladie Oblada
olleke bolleke rebesolleke
olleke bolleke knol
au bain marie
O benen !
okidokie todeledokie.

9. NAAR DE WORKSHOP (tussentekst)

GIDS

Gaan we nu door naar een van de leukste onderdelen van deze tentoonstelling. Wij hebben namelijk onlangs een aantal nog onbekende, zeer talentvolle beeldende kunstenaars ontdekt. Of eigenlijk: wij staan op het punt om ze te ontdekken. En weet u wie dat zijn? Dat zijn jullie, echt waar. U wist niet dat u het in u had. Maar wij wel. Kijk, je hebt van die mensen die bij een schilderij van Picasso zeggen 'dat kan m'n zoontje ook?' Nou, die hebben gelijk hoor. Want dat zoontje van hen dat máákt tenminste wat. Maar als uw zoon of dochter het kan, dan kan u het ook. Kunst gaat niet over kijken, maar over maken. Een kunstwerk dat af is, dat is eigenlijk niet meer zo interessant. Dat hangt daar maar in zijn lijstje. Het is dood. Net als een voorstelling die voorbij is. Kunst is pas kunst als het gemaakt wordt, als het als het ware onder uw handen ontstaat. En dat kan u ook zomaar gebeuren hoor. Echt waar. Kom maar mee. U zult versteld staan! Dit wordt leuk!

10. KUNST. KAN IK OOK (workshop)

(Twee jolige dames nodigen het publiek uit zelf een eigen 'mondriaan' te maken op basis van een beperkt aantal elementen. Terwijl iedereen creatief bezig is, zingen ze opwekkende Amerikaanse songs uit de jaren veertig en vijftig. De tekst wordt geïmproviseerd.)

11. DE DOLENDE MONNIK

(De twee gidsen komen op, ieder met haar eigen groep. In het begin buiten elkaars gehoorsafstand)

GIDS VAN BRONCKHORST / GIDS BONTEKOE

Wat zo fascinerend is aan kunst is dat het raakt aan ons diepste, innerlijke wezen. Kunst verandert de wereld en onszelf. Zonder dat we het in de gaten hebben. Zo kijk je naar een schilderijtje, zo ben je in een andere tijd en in een andere wereld terecht gekomen.

(Al lopend ontmoeten de twee groepen elkaar boven op de galerij boven de tuin. Dan gaat de telefoon van een van de gidsen af.)

GIDS VAN BRONCKHORST

Wie heeft hier een telefoon bij zich? Inleveren voor vernietiging, onmiddellijk. Hè!? Jezus! Moment. *(ze neemt op.)*

Met Van Bronckhorst hier. Met wie? Met God!? Kunt u iets luider praten, u klinkt erg ver weg. Welke god? The one and only. O die. Ik ben bang dat u verkeerd verbonden bent. *(in de verte klinkt Gregoriaanse muziek)*

Wat? Ja. Ja. Dit wàs een klooster, ja. Maar nu is het een museum. Wat? O, dat weet u? Sorry hoor. Ik wist niet dat u boos werd.

Maar wat wilt u nu van mij...? Wat? Een verdwaalde monnik? Hier? Nu? In de kloostertuin? Hallo? Hallo?

GIDS BONTEKOE

Wie was dat?

GIDS VAN BRONCKHORST

Nou ja. Hangt gewoon op!

Dames en heren, het spijt mij. Er is hier een monnik van het padje af, helemaal de tijd kwijt.

GIDS BONTEKOE

U weet, dit gebouw was ooit een klooster.

GIDS VAN BRONCKHORST

Het schijnt dat hij in de kloostertuin loopt te dwalen.

GIDS BONTEKOE

O, god daar zie ik hem al.

GIDS VAN BRONCKHORST

Waar? O, daar!

(Het publiek verzamelt zich met de gidsen boven achter de ramen. Ze zien de monnik beneden dwalen in de tuin, een grote kap over zijn hoofd. We horen zijn stem van uit de verte. De Gregoriaanse muziek klinkt iets zachter.)

MONNIK

In de donkere nacht,

In de dagen kort en lang
in gebed of in gezang
zoek ik de maker van dit al.

De mensen op de wegen,
de dieren in het bos,
de bloemen in het veld
en dan de bergen, de beken, de zeeën
de sterren, de hemel, de zon –
waar vind ik de maker die dit alles verzong?

De stem van moeder die mij binnen roept
ginder lig ik in het gras
zie wolken monsters maken die vervagen
een torenvalk die in de lucht te bidden staat
er zijn fanfares die de hoek om waaien
blauwe broekspijpen wapperen aan de lijn
en een kerkklok roept vergeefs uw naam,
ver weg.

Waar is toch de schepper van dit schoons?

Alles was eerder
alles komt later
'nu' is een mes in stromend water.
Alles is een vliedende kracht die steeds weer sterft
en toch verder gaat
maar nergens, nergens, nergens
vind ik de maker van het uurwerk.

GIDS VAN BRONCKHORST

Meneer Monnik, het spijt me dat ik u uit de droom moet helpen, maar uw klooster is passé.
Ze hebben het aan de kunst gewijd.

(De monnik kijkt rondt, als een vreemde.)

MONNIK

In de kloostergangen loopt men niet meer naar het Angelus
Men zwijgt wel, maar niet in gebed
De tijd is hier niet langer stil gezet
Men wandelt nu met losse tred.

De kale wanden zijn niet langer leeg
bekijksels hangen er te pronken
met felle kleuren, vreemde vormen
en lijnen met soms rare sprongen.
Zijn dit de monsterwolken van mijn kindertijd?
Is de wereld binnenstebuiten gekeerd?

Zoekt men dan later niet meer naar de maker?

Wie niet ziet heeft niet gezocht

Wie niet kijkt heeft niet gezien
Wie niet zoekt is ziende blind
Gelukkig hij die zoekt en het niet vindt.

De maker is het spel der dingen zelf
het spel dat de dingen met ons spelen
en wij met de dingen.
Wij zien de zetten wel
de pionnen
het veld
maar niet het spel.

(Ondertussen zijn er meer monniken in twee rijden de tuin in gelopen.)

GIDS BONTEKOE
Jezus, daar heb je er nog meer.

(Als alle monniken op een rij achter het speelveld staan, stopt de Gregoriaanse muziek en na twee seconden volgt plotseling opzwepende dansmuziek. De monniken werpen hun mantels af en worden 'kleurenmannetjes'. Met losse voorwerpen uit een aantal emmers en met bezems vormen ze daarna het Rinzema schilderij van de paarden. Na afloop van het spel zegt Van Bronckorst)

GIDS VAN BRONCKHORST
Dames en heren, ik geloof dat de droom van de monnik ontaard is in iets dat op beeldende kunst lijkt. Laten we even beneden kijken of we nog hulp kunnen bieden.

(Gids en toeschouwers gaan naar beneden. Daar staan de spelers op een rij voor de open tuindeuren. We horen ten slotte de eerste monnik, onversterkt.)

MONNIK
Geachte toeschouwers.
Alles wat bestaat vergaat,
alles wat wordt gemaakt verandert.
Op deze plaats was eerst een andere tempel.
Maar gespeeld wordt hier nog steeds.
Dank dat u heeft mee gespeeld.

(applaus)

12. DE VEILING (toegift)

(Sommige van de (nagemaakte) schilderijen die in de voorstelling gebruikt worden en ook kunstwerken die gemaakt zijn in de workshops worden na afloop van de voorstelling door veilingmeester Schwurt Kitters geveild.)